

Itsemääräämisoikeus

TEORIASTA KÄYTÄNTÖÖN

***Paul Tiensuu, Maija Aalto-Heinilä &
Anna Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.)***

Vastapaino
Tampere 2023

DOI: 10.58181/VP9789523970069

Tämän teoksen Open Access -editio on lisensoitu CC BY-NC-ND 4.0 -käyttöluvalla. Voit jakaa avoimen kirjan, mutta sinun on mainittava lähde asianmukaisesti.

Et voi käyttää aineistoa kaupallisiin tarkoituksiin, etkä tehdä siihen muutoksia.

Tarkastele käyttö lupaa osoitteessa:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>

Tämän kirjan avoimen julkaisemisen (Open Access) ovat rahoittaneet:

- Itä-Suomen yliopiston oikeustieteiden laitos
- Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta
- Suomen Akatemian rahoittama Vammaisuus ja ihmisarvo (Disability & Dignity) -hanke
- Suomen Akatemian rahoittama Algoritmisen läpinäkyvyyden mahdollisuudet ja rajoitukset (AlgoT) -hanke
- Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittama hanke: Hyvinvoinnin turvaaminen pandemia-aikoina: kohti yhteistyöhön perustuvaa syndemioiden hallintaa (WELGO)
- Koneen säätiön rahoittama hanke: Varjoja paratiisissa? Muistisairaana ihmisen oikeuksien toteutuminen hyvinvointivaltiossa (VAPA)
- Helsingin yliopiston rahoittama Eläimet hyvinvointiregimissä -hanke

Maksullinen painettu kirja ja sähkökirja (ePub) ovat myös saatavilla.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

© Vastapaino, tekijät

ISBN 978-952-397-006-9 (painettu kirja)

DOI: 10.58181/VP9789523970069 (Open Access)

Kustannusosakeyhtiö Vastapaino

Yliopistonkatu 60 A

33100 Tampere

www.vastapaino.fi

Painopaikka: Drukätava, 2023

Sisällys

- 1 Paul Tiensuu, Maija Aalto-Heinilä & Anna Mäki-Petäjä-Leinonen:
Johdanto: itseys, autonomia ja itsemääräämisoikeus 7

Osa I: Itsemääräämisoikeuden filosofia

- 2 Niko Noponen: *Miten torjua herruutta – itseään määrävien kansalaisten tasavaltainen vapaus* 51
3 Markku Oksanen: *Itsemäärääminen ja itsensä omistaminen* 73
4 Arto Laitinen: *Voiko yliopisto olla täysin autonominen?* 95
5 Matti Häyry: *Itsemääräämisoikeus ja oikeudenmukaisuus bioetiikassa* 113
6 Maija Aalto-Heinilä: *Autonomia ja hyvinvointi* 133

Osa II: Itsemääräämisoikeus oikeusteoriassa

- 7 Paul Tiensuu: *Itsemääräämisoikeuden perusteleminen ihmisoikeutena* 155
8 Ida Koivisto & Pauli Rautiainen: *Valtio yksilön itsemääräämisoikeuden määrittäjänä* 183
9 Sanna Mustasaari: *Bileet! Feministinen teoria, relationaalinen autonomia ja nuorten seksuaalioikeudet* 209
10 Visa Kurki: *Eläinten itsemääräämisoikeus?* 233
11 Jenni Hakkarainen: *Kuinka digitaalinen ihminen kootaan?* 251

Osa III: Autonomia ja itsemääräämisoikeus käytännössä

- 12 Kirsi Pollari: *Lapsen itsemääräämisoikeus terveydenhuollossa* 273
13 Heidi Vanjusov: *Asiakkaan osallisuus itsemääräämisoikeuden ilmentäjänä päihdepalveluissa* 303
14 Susanne Uusitalo: *Itsemääräämisoikeus, addiktio ja ”väärät valinnat”* 329
15 Anna Mäki-Petäjä-Leinonen: *Autonomiia relaatioissa – ikääntyvien ihmisten kokemuksia autonomiansa toteutumisesta* 349
16 Henna Nikumaa: *Muistisaira-an autonominen toimijuus – sairastuneen yksilölliset ja termisidonnaiset kokemukset* 365

Kiitokset 391

Kirjoittajat 392

Paul Tiensuu

7 Itsemääräämisoikeuden perusteleminen ihmisoikeutena

Mikä on itsemääräämisoikeuden asema positiivisena ihmisoikeutena Euroopassa? Ymmärrän positiivisilla ihmisoikeuksilla kansainvälisissä sopimuksissa asetettua perusoikeuksien vähimmäistasoa, joka sopimuspuolten eli sopimuksen ratifioineiden valtioiden on vähintään toteutettava.¹ Käytännössä oikeus on positiivinen ihmisoikeus, jos ja vain jos sitä turvaa sellainen kansainvälinen tai ylikansallinen kontrollijärjestelmä, johon voidaan tehokkaasti vedota oikeuksien vähimmäistason toteuttamiseksi sopimusmaissa.

Eri ihmisoikeussopimuksista YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa² ja vankeinhoidon vähimmäissäännöissä³ vaaditaan vangeille ja vammaisille turvattavan hoitotilanteissa mahdollisimman hyvin sama itsemääräämisoikeus kuin muillekin. Nämä sopimukset eivät kuitenkaan määritä itsemääräämisoikeuden vähimmäistasoa, vaan sen pitäisi olla määritettynä muualla. Mikään kaikkia koskevista ihmisoikeussopimuksista ei kuitenkaan eksplisiittisesti mainitse sitä. Tässä luvussa selvitän, miten itsemääräämisoikeutta voidaan perustella implisiittisenä eli sopimuksissa mainitsemattomana oikeutena ja miten sitä on perusteltu nimenomaisesti eurooppalaisessa positiivisessa ihmisoikeusjärjestelmässä, missä oikeuksien vähimmäistason asettaa Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS).

1 Ks. Rautiainen 2017, 30–32; Neuvonen & Rautiainen 2015, 44. Myös Alexy 2004, 37–8; La Torre 2018, 183–184.

2 SopS 27/2016 3 ja 16.4 artiklat sekä 25 artikla kohta d.

3 UN-Doc A/Res/70/175, säännöt 3 ja 32.1.

Tarkastelen ensin, miten implisiittisiä, mainitsemattomia oikeuksia voidaan perustella oikeusjärjestelmässä ja miten perustelemisen tapa vaikuttaa siihen, mitä toimintoja itsemääräämisoikeuden suojaamaan vapauden alueeseen kuuluu, sekä siihen, millä perustein näitä toimintoja voidaan rajoittaa. Tämän jälkeen analysoin, miten itsemääräämisoikeuden alue on perusteltu Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja sen toteuttamista valvovan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännössä. Lisäksi tarkastelen itsemääräämisoikeuden rajoittamisen ehtoja EIS:ssa ja erityisesti EIT:n oikeuskäytännössä. En tässä käsittele Euroopan unionin oikeutta, vaikka se saattaa taata EIS:ta korkeamman ihmis-oikeuksien suojan.⁴

Implisiittisten oikeuksien perusteleminen

Ihmisoikeusnormistot ovat luetteloita oikeuksista, joiden suojaamat yksilöiden ja yhteisöjen toiminnot ja intressit valtion on oikeudenkäyttöpiirissään turvattava kaikille. Oikeuksien luettelot eivät välttämättä ole tyhjentäviä. Ne voivat suojata lueteltujen oikeuksien lisäksi mainitsemattomia eli implisiittisiä oikeuksia. Esimerkiksi Yhdysvaltain perustuslain 9. lisäyksessä sanotaan suoraan, ettei oikeuksien luettelo poista amerikkalaisilta heillä ennestään olleita oikeuksia. Tällä lisäyksellä torjuttiin pelko, että oikeuksien luettelointi tulkittaisiin myöhemmin luettelottomien oikeuksien luovuttamiseksi⁵.

Realistisesti niin eksplisiittiset kuin implisiittisetkin oikeudet ovat olemassa sellaisina kuin viranomaiset ja erityisesti tuomioistuimet niitä soveltavat. Tuomioistuimen päätöksessä voidaan erottaa kaksi osaa: varsinaisen asian ratkaisu, jonka tuomioistuin on velvoitettu antamaan, sekä ratkaisun perustelu, jolla voidaan vaikuttaa myöhempään tulkintaan.⁶ Keskityn seuraavaksi implisiittisen oikeu-

⁴ Walkila 2015, 123.

⁵ Rakove 1997, 318–338; Madison 1789, 456; Wilson 1787; ks. myös Griswold v. Connecticut, 381 U.S. 479 (1965), 85 S. Ct. 1678, 14 L. Ed. 2d 510, 489–490.

⁶ Cameron & Kornhauser 2012, 3–4.

den perusteleamiseen. Jaan ihmisoikeusnormien käsittelyn kahteen osaan: oikeuden suojaamien toimintojen ja intressien alueen määrittämiseen sekä oikeuden alueelle kuuluvien toimintojen ja intressien laillisen rajoittamisen ehtojen määrittämiseen.

Implisiittisten oikeuksien alueen muodostaminen

Koska ihmisoikeudet on usein ilmaistu epämääräisesti ja ilman selviä esimerkkitapauksia, on luontevaa ajatella, että niiden alueeseen voi kuulua mainitsemattomia toimintoja ja intressejä. Esimerkiksi EIS:n 8 artikla eksplisiittisesti velvoittaa valtion kunnioittamaan yksilön yksityiselämää, perhe-elämää, kotia ja kirjeenvaihtoa, mutta sopimus jättää tulkinnanvaraiseksi muun muassa sen, mitä perhe-elämän tai kodin kunnioittaminen tarkoittaa.⁷ Oikeuksien luettelon eksplisiittisestä sisällöstä voidaan johtaa siinä mainitsemattomia oikeuksia joko yksittäisen mainitun oikeuden vaikutuksena, useiden mainittujen oikeuksien yhteisvaikutuksena tai mainittujen oikeuksien taustalla vaikuttavana periaatteena.

Yksittäisen oikeuden vaikutuksena voi syntyä suojaa sellaiselle mainitsemattomalle toiminnalle, joka on tärkeä oikeuden alueeseen selvästi kuuluvan toiminnan tai intressin toteuttamiseksi. Esimerkiksi oikeuden perhe-elämän suojaan katsotaan yleensä kattavan ainakin oikeuden elää lastensa kanssa. Siitä voidaan huostaanotto-tilanteessa johtaa oikeuksia, jotka koskevat huostaanottoa. Koska lapset voivat sijaisperheessä eläessään vieraantua vanhemmistaan tai kiintyä sijaisperheeseen, huostaanotto voi hajottaa perheen pysyvästi myös siinä tapauksessa, että oikeutettu syy huostaanotolle myöhemmin poistuu tai käy ilmi, ettei sitä koskaan ollutkaan. Tällä voidaan perustella vanhemman oikeutta tavata lastaan prosessin aikana, ja rajatumminkin jopa elää lapsensa kanssa prosessin ajan, sekä oikeutta osallistua huostaanottoa prosessin aikaisista toimista päättämiseen.⁸

⁷ Ks. esim. Diggelmann & Cleis 2014, 452–457.

⁸ Ks. Nieminen 2013, 344–346; Hokkanen v. Finland (1994) 19823/1992; B. v. United Kingdom (1987) 9840/82, 63–65.

Luetellusta oikeudesta voidaan johtaa suojaa myös toiminnalle, jota oikeutta laadittaessa ei osattu tai voitu ajatella. Esimerkiksi Suomen vuoden 1919 hallitusmuodon sananvapauspykälässä⁹ ei puhuttu elokuvista, mutta siitä voitiin johtaa vapaus elokuvasensuurista.¹⁰

Johdettaessa implisiittisiä oikeuksia yksittäisistä luetelluista oikeuksista on johdetun oikeuden suojaamien toimintojen oltava palautettavissa tasan yhden eksplisiittisen oikeuden alueeseen. Tällöin toiminnalle, jolle ei ole johdettavissa suojaa yksittäisestä eksplisiittisestä oikeudesta, ei yksinkertaisesti ole johdettavissa suojaa.

Niin kutsutussa konkurrenssitilanteessa samaa toimintaa suojaa useampi kuin yksi oikeus.¹¹ Tällöin näiden oikeuksien yhteisvaikutus voi muodostaa sellaisen implisiittisen oikeuden, joka ei ole palautettavissa yhteenkään eksplisiittiseen oikeuteen.¹² Koska yhteisvaikutuksesta syntyvä implisiittinen oikeus ei sellaisenaan löydy yhdenkään oikeuden alueelta, se on jäsennettävä niin, että kukin tapauksessa vaikuttava oikeus suojaa jotakin puolta toiminnasta, mutta näiden osien summana syntyy suojaa toiminnalle, jota yksikään eksplisiittinen oikeus ei yksinään suojaa.

Ajatellaan esimerkiksi hypoteettista oikeusjärjestelmää, jossa perhe-elämän suojan alueeseen kuuluu vanhemman oikeus päättää lastensa kasvatuksesta ja omatunnonvapauden alueeseen oikeus omaan vakaumukseen, mutta kumpaankaan ei sinällään kuulu vanhemman oikeus päättää lapsensa osallistumisesta uskonnonopetukseen. Se voidaan kuitenkin muodostaa yhdistämällä nämä kaksi mainittua oikeutta, joiden suojaamisella sitä voidaan perustella.

Implisiittinen oikeus voidaan muodostaa myös eksplisiittisten oikeuksien taustaperiaatteena. Tällöin implisiittistä oikeutta ei johdeta mainittujen oikeuksien liitännäisenä, vaan päinvastoin yksi tai useampi mainittu oikeus perustellaan implisiittisellä oikeudella, joka on niitä perustavampi ja tärkeämpi. Taustaperiaatteen alue

9 Suomen hallitusmuoto 94/1919 10 §.

10 PeVL 14/1920 vp; ks. myös HE 309/1993 Yksityiskohtaiset perustelut 1.1; Rautiainen 2007, 74–75; Hidén 1980, 92.

11 Neuvonen & Rautiainen 2013, 1011.

12 Neuvonen & Rautiainen 2015, 34–35; myös Pöyhönen 2003, 80–81; Korpisaari ym. 2018, 6.

ei siksi ole sidottu eksplisiittisten oikeuksien alueeseen, ja siitä on mahdollista johtaa suojaa uusille toiminnoille ja intresseille. Esimerkki tällaisesta oikeudesta on yksityisyyden suoja, jonka Yhdysvaltain korkein oikeus tapauksessa *Griswold v. Connecticut* (1965) tulkitsi löytyvän Yhdysvaltain perustuslain taustalta.

Yhdysvaltain perustuslaissa ei ole mainittu oikeutta yksityisyyden suojaan, mutta useat perustuslain lisäysten eksplisiittiset oikeudet suojaavat yksityisyyttä. Esimerkiksi oikeutta turvaan henkilöön, huoneeseen, asiakirjoihin ja tavaroihin kohdistuvilta perusteettomilta etsinnöiltä voidaan pitää yksilön yksityisyyden suojana hänen kotinsa, ruumiinsa sekä henkilökohtaisten papereidensa ja tavaroidensa suhteen. Myös oikeus olla majoittamatta sotilaita rauhan aikana suojaa kodin yksityisyyttä. Sananvapaus taas antaa suojaa yhdistymisvapaudelle, jonka toteutuminen voi olla mahdotonta, ellei yhdistyksen jäsenyyttä voida pitää yksityisenä asiana. Yhdysvaltain korkein oikeus on katsonut näiden tapausten kuuluvan saman yksityisyyden suojan alueeseen, jonka on katettava myös muut samankaltaiset tapaukset. Siten yksityisyyden suojaa ei itse asiassa johdettu lueteltujen oikeuksien yhteisvaikutuksena, vaan sitä pidettiin perustuslakia itseään vanhempana, luetelluille oikeuksille perustavana oikeutena.¹³

Oikeuksien rajoittaminen

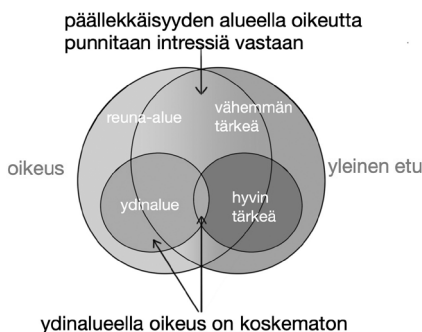
Kun jokin toiminta tai intressi on ihmisoikeuden alueella, sellaiset toimet tai toimettomuudet, jotka estävät tai vahingoittavat tätä intressiä tai toimintaa, rajoittavat oikeutta. Tällaisessa tilanteessa tuomioistuimen on ratkaistava, voidaanko oikeutta näin rajoittaa vai rikotaanko rajoituksella ihmisoikeussopimusta. Monet eurooppalaiset perustuslakituomioistuimet käyttävät kysymyksen ratkaisemiseen kolmekohtaista testiä, josta EIT:n versiossa EIS:n suojaaman oikeuden rajoituksen tulee täyttää seuraavat ehdot:¹⁴

¹³ *Griswold v. Connecticut*, 486. Ks. Kanter 2006, 635–640. Vrt. Hidén 1980, 91–92. Ks. myös kuvio 3 seuraavassa alaluvussa.

¹⁴ Ks. esim. Letsas 2014, 42–46.

1. laillisuus
2. hyväksyttävä tavoite
3. suhteellisuus tavoiteltuun hyväksyttävään päämäärään nähden ja välttämättömyys demokraattisessa yhteiskunnassa.

Laillisuus tarkoittaa, että rajoituksesta pitää olla säädetty lailla niin selvästi, että yksilö osaa noudattaa lakia.¹⁵ Hyväksyttävän perusteen rajoitukselle voi antaa yleinen etu, EIT:n käytännössä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin, terveyden tai moraalin suojaaminen, sekä epäjärjestyksen tai rikollisuuden estäminen. Rajoituksen suhteellisuutta ja välttämättömyyttä arvioitaessa punnitaan vastakkain rajoitetun oikeuden turvaamisen ja sen rajoittamisen perusteita: onko rajoitettu toiminta kyseisessä tapauksessa tärkeämpi oikeudelle kuin sen rajoittamisella saavutetut edut ovat niille päämäärille, joita rajoituksella suojataan?¹⁶ Tapauksen tärkeyttä oikeudelle voidaan tarkastella oikeuden niin sanottujen ydin- ja reuna-alueiden avulla. Oikeuden ydinalueelle kuuluvia toimintoja ja intressejä ei pääsääntöisesti voida rajoittaa yleisen edun perusteella, mutta mitä kauemmas ydinalueesta mennään, sitä helpompaa rajoittaminen on perustella (kuvio 1).

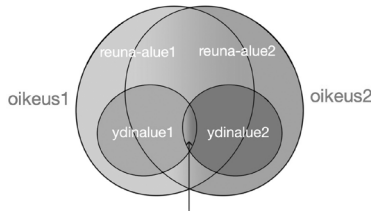
Kuvio 1. Yksilön oikeuden ja yleisen edun punninta.

¹⁵ Sunday Times v UK (1979) 6538/74, 49 kohta.

¹⁶ Ks. Alexy 2003, 136–137; Hautamäki 2011.

Vahva peruste oikeuden rajoittamiselle on yksilön oma tai jonkun muun vastaava oikeus.¹⁷ Kollisiotilanteissa eri oikeuksilla on samassa tapauksessa keskenään ristiriitaisia vaikutuksia.¹⁸ Esimerkiksi päihdeongelman odottavan äidin itsemääräämisoikeus ja syntyvän lapsen oikeus terveyteen ja ihmisarvoiseen elämään suojaavat vastakkaisia raskaudenaikaisia toimia.¹⁹ Kun oikeudet tällä tavalla vetävät eri suuntiin,²⁰ niitä on punnittava vastakkain. Ihmisoikeuksien ydinalueiden ristiriitatilanteet ovat vaikeita ratkaista (kuvio 2).

oikeusperiaatteiden päällekkäisyyden alueella niitä on punnittava toisiaan vastaan

Tapaus, joka on kahden keskenään vastakkaisia toimia vaativan oikeuden ydinalueella, voi olla vaikea ratkaista. Tällöin voidaan pyrkiä vetoamaan oikeuksien hierarkiaan.

Kuvio 2. Oikeuksien alueiden päällekkäisyys.

Punninnassa on joka tapauksessa oletettava, että tapaus on oikeuden vaikutusalueella ja oikeutta on rajoitettu. Jos punninnan lopputulos on, ettei oikeutta ollut rajoitettu, oikeuden alue on määritetty uudestaan, kapeampana, sen rajoittamisen oikeuttavien perusteiden perusteella.²¹ Samoin jos jotakin ihmisoikeuden aluetta annetaan rajoittaa lailla aina, kun sille esitetään jokin perustelu, ihmisoikeuden alue käytännössä kaventuu, koska se ei tarjoa todellista vähimmäissuojaa.²²

¹⁷ Gaskin v. UK (1989) 10454/83, 46–49 kohdat; Chassagnou & others v France (1999) 25088/94, 28331/95 ja 28443/95, 113 kohta; ks. esim. Pöyhönen 2003, 72–73; Scheinin 2012, 125–132.

¹⁸ Neuvonen & Rautiainen 2011, 1017–1018.

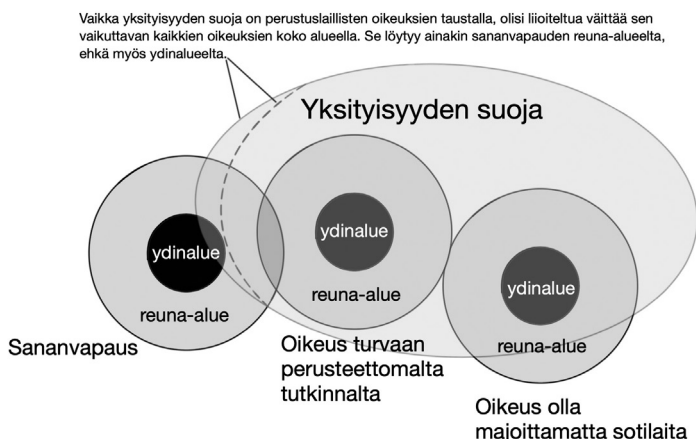
¹⁹ Helander 2012, 91.

²⁰ Dworkin 1978, 35

²¹ Lavrysen 2014.

²² Letsas 2014.

Perusteluiden suunnalla on rajoituksille merkitystä sikäli, että erityisesti yksittäisen oikeuden vaikutuksina johdetut implisiittiset oikeudet luetaan yleensä oikeuden helpommin rajoitettavaan reuna-alueeseen, kun taas taustalla vaikuttavia oikeuksia pidetään vahvoina: nehan ovat muiden oikeuksien perusta.²³ Kuvio 3 on yksi tapa esittää yksityisyyden suojan tulkinta Yhdysvaltain perustuslain taustaperiaatteena tapauksessa *Griswold v. Connecticut*.²⁴

Kuvio 3. Yksityisyyden suoja muiden oikeuksien perustavana taustaperiaatteena.

Itsemääräämisoikeuden alue EIS:ssa

Implisiittisten oikeuksien mahdollisuudesta EIS:ssa

Implisiittisten oikeuksien mahdollisuudesta EIS:ssa on yleisesti todettava, ettei EIS sisällä lauseketta, jonka mukaan sen turvaamat ihmisoikeudet eivät rajoittuisi lueteltuihin. Artiklassa 60 todetaan, ettei sopimus vähennä tai rajoita muita oikeuksia, joita ihmisillä voi olla sopimuksen jäsenmaissa, ja 1 artiklassa sanotaan sopimuspuol-

²³ Ks. Gerards & Senden 2009, 628.

²⁴ Mutta vrt. Kanter 2006.

ten sitoutuvan toteuttamaan sopimuksessa luetellut oikeudet. Tämä ei kuitenkaan velvoita EIT:ta tulkitsemaan EIS:ta tyhjentävänä oikeuksien luettelona.

EIT tulkitsee EIS:ta ”elävänä instrumenttina”, eli se ei etsi sen laatijoiden alun perin tarkoittamaa merkitystä, vaan EIS:n tulkinta voi muuttua yhteiskunnan muuttuessa.²⁵ Siten oikeuksia laajentava tulkinta on mahdollinen EIT:lle. Yleisesti se harjoittaa objektiivista tavoitteellista tulkintaa,²⁶ eli tulkintaa ohjaavat EIS:n tavoitteet, jotka selvitetään ikään kuin ne olisivat olemassa objektiivisesti.²⁷

Mahdollisuudesta tulkita itsemääräämisoikeutta

EIS:n perustavana taustaperiaatteena

Erittelen seuraavaksi itsemääräämisoikeuden käsityksiä ihmisoikeusajattelussa ja tarkastelen, voisiko itsemääräämisoikeus olla EIS:n perustava taustaperiaate. EIS:n esitöistä tai johdannosta ei löydy tiettyä taustafilosofiaa. Niissä viitataan filosofisen oikeutuksen osalta YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen. Ihmisoikeuksien julistuksen filosofista pohjaa selvittäneen UNESCO:n symposiumin tulokset koonnut Jacques Maritain toteaa kuitenkin, ettei voida saavuttaa ideologista yksimielisyyttä ihmisoikeuksien filosofisesta pohjasta, vaikka on riittävä käytännöllinen yhteisymmärrys siitä, mitä oikeuksia kaikilla ihmisillä tulee olla.²⁸ EIT ei myöskään juuri viittaa EIS:n esitöihin, vaan määrittää EIS:n tulkintaperiaatteet ja arvot oikeuskäytännössään, jossa se haakee vaikutteita eurooppalaisista perusoikeusjärjestelmistä.²⁹ EIT on katsonut EIS:n olevan kahden periaatteen läpäisemä: oikeusvaltioperiaatteen³⁰ ja 1 artiklan toissijaisuusperiaatteen, jonka mukaan ar-

25 Tyrer v. United Kingdom (1978) 5256/72, 31 kohta.

26 Dahlberg & Paso 2020, 942–943.

27 Mts. 931.

28 Maritain 1949; 1998, 78; Glendon 2001, 147; Munro 2003, 122–123; McCrudden 2008, 676–678.

29 Ks. esim. Letsas 2010; Golder v. United Kingdom (1979–1980) 4451/70, 29 ja 36 kohdat; Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary (2016) 18030/11, 44–49, 118–125, 134–138 kohdat; Young, James & Webster v. United Kingdom (1981) 7601/76, 7806/77, 51–52 kohdat; Cruz Varas & others v. Sweden (1991) 15576/1989, 95 kohta. Ks. myös valtiosopimusoikeutta koskeva Wienin sopimus 32/1980 ja 33/1980, 31–32 artiklat.

30 S., V. and A. v. Denmark (2018) 35553/12, 36678/12, 36711/12, 83 kohta.

tikat toimeenpannaan ensi sijassa kansallisissa tuomioistuimissa.³¹ Niiden merkitys on ollut proseduraalinen.

Maritainin mukaan löyhä yhteisymmärrys on siitä, että ihmisoikeuksien moraalinen perusta on ihmisarvon kunnioittamisessa. Näin on yleisesti myös eurooppalaisissa perusoikeusjärjestelmissä, joihin EIT viittaa.³² EIT totesi vuonna 2001 tapauksessa *Pretty v. UK*, että ihmisarvon kunnioitus on myös EIS:n olemuksellinen periaate ja ettei itsemääräämisoikeutta ollut koskaan tunnustettu sen oikeuskäytännössä.³³ Ihmisoikeussopimusten perustava arvo on siis ihmisarvo, eikä itsemääräämisoikeudella näytä olevan asemaa EIS:n yleisenä taustaperiaatteena. Itsemääräämisoikeuden suhde ihmisarvoon kuitenkin vaihtelee sen mukaan, miten itsemääräämisoikeus ja ihmisarvo ymmärretään.

Itsemääräämisoikeus antaa yksilölle aina jonkin vapauden alueen, jolla hän saa päättää asioistaan itse. Itsemääräämisoikeudenkäsitelyssä voidaan ymmärtää eri tavoin millaisille yksilöille itsemääräämisoikeus kuuluu, mitä toimintoja itsemääräämisoikeuden suojaamaan vapauden alueeseen kuuluu sekä millaisista esteistä itsemääräämisoikeus antaa yksilölle vapauden.³⁴ Avaan tätä erottelemalla itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon käsityksiä kolmessa eri ihmisoikeuksiin vaikuttaneessa filosofiassa: klassisessa liberalismissa, kantilaisessa liberalismissa ja kommunitarismissa.³⁵ Havainnollistan itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon käsitysten eroja ja merkitystä EIT:n eksplisiittisen itsemääräämisoikeuskäytännön aloittaneen tapauksen *Pretty v. UK* avulla. Lopuksi esittelen EIT:n ratkaisun, joka on pitkälti määrittänyt itsemääräämisoikeuskäsityksen EIT:n myöhemmälle ratkaisukäytännölle.³⁶

Ihmisoikeusajatteluun ja erityisesti vuoden 1789 Ranskan ihmisen kansalaisoikeuksien julistukseen vaikuttaneen klassisen liberalismin keskiössä on yksilö itseään määrävänä ja itsensä omistavana

31 Burmych and others v. Ukraine (2017) 46852/13 et al., 197 kohta.

32 McCrudden 2008, 699.

33 *Pretty v. United Kingdom* (2001) 2346/02, 61 & 65 kohta.

34 Ks. Anderson 2014, 362–363; MacCallum 1967, 314; myös tämän teoksen johdanto.

35 Itsemääräämisoikeuden käsityksistä, ks. tämän teoksen johdanto.

36 Ks. esim. Löhmus 2015.

toimijana.³⁷ Tällöin ihmisoikeuksien perustava periaate on individuaalinen³⁸ itsemääräämisoikeus *jokaiselle yksilölle kuuluvana vapautena ulkopuolisista ja erityisesti oikeudellisista rajoitteista tehdä itseään ja elämäänsä koskevia valintoja omien halujensa ja arvostelmiensa mukaan, riippumatta yksilön kyvyistä tehdä hyviä valintoja*. Se nimenomaisesti ei ole vapautta sisäisistä rajoitteista, kuten tiedon, kykyjen tai itsekurin puutteesta, vaan muiden puuttumisesta yksilön toimiin erityisesti oikeudellisin keinoin, kuten kieltämällä tämän valinnat lailla. Yksilö on autonominen, kun hän elää omien halujensa mukaan, vaikka muut pitäisivät hänen elämäntapaansa hänelle itselleen haitallisena. Ihmisarvon kunnioittamistakin on kunnioittaa jokaisen omaa päätöstä siitä, mikä on hänelle itselleen arvokasta.³⁹ Yksilöllä ei ole oikeutta vaatia ulkopuolista tukea valintojen toteuttamiseen.

Ranskan vuoden 1789 ihmisoikeuksien julistuksen taustalla vaikutti myös Jean-Jacques Rousseau'n filosofia. Rousseau'n mukaan autonomiaa ei ole vapaus ulkoisista esteistä omien halujen toteuttamiseen, vaan itsehallinta. Erityisesti kansalaisen vapautta on noudattaa vain lakeja, joita on itse voinut olla säättämässä.⁴⁰ Tätä ajatusta kehitti universaalin ihmisoikeusajattelun suuntaan Immanuel Kant, jonka versio liberalismista liitetään joskus YK:n ihmisoikeuksien julistukseen.⁴¹ Vapaus kuuluu periaatteessa kaikille, mutta se ei ole vapautta toteuttaa yksilöllisiä halujaan vaan vapautta toteuttaa moraalinen velvollisuutensa haluistaan huolimatta. Ihmisarvokin voidaan määrittää objektiivisesti, eikä yksilön tule toteuttaa sellaisia haluja, jotka ovat hänen ihmisarvonsa vastaisia. Siten käytännössä voidaan rajoittaa sekä sitä, kenelle vapaudet kuuluvat, että sitä, mitä yksilöt ovat vapaita valitsemaan.⁴²

Maritain itse edusti kommunitarismia, jossa yksilön itsemääräämisoikeutta ei käsitetä abstraktisti ja individuaalisesti kuten liberalismissa. Kommunitarismissa huomioidaan myös materiaaliset

37 Ks. tämä teoksen luvut 2 ja 3; Tiensuu 2019.

38 Ks. tämän teoksen johdanto.

39 Dworkin 1993, 89–101, 216–217.

40 Rousseau 1764, kirje 8; Rousseau 1998, 1. kirja, l. 8.

41 Waldron 2006, 24.

42 Kant 2016, I. kirja 7–8 §; Lewis 2007, 22; Löhmus 2015, 32–33.

ja sisäiset esteet, kuten kykyjen tai välineiden puute, joista yksilöt voivat vapautua vain yhteisön jäsenenä. Koska yksilö voi kehittyä täydeksi itsekseen ja elää vapaata ja ihmisarvoista elämää vain yhteiskunnassa, on hänellä sitä kohtaan myös velvollisuuksia, kuten ihmisoikeuksien julistuksen artiklassa 29 sanotaan. Kommunitarismien itsemääräämisoikeudenkäsitely on siksi yleensä solidaristinen:⁴³ yksilön itsemääräämisoikeuden aluetta voidaan kaventaa heikoimpien suojelemiseksi huonoilta valinnoilta. Se myös painottaa yhteisön itsemääräämisoikeutta sekä yksilön oikeuksien riippuvuutta yhteiskunnasta. Ihmisillä voi silti olla universaaleja ihmisoikeuksia: Maritain tekee selvän eron ihmisoikeuden universaalisti määrittävän alueen ja sen käytön paikallisen rajoittamisen välille.⁴⁴

Ihmisoikeuksien julistusten retoriikka on pitkälti universalistista: samat oikeudet kuuluvat kaikille. Kuitenkin YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus ja muut ihmisoikeussopimukset ovat valtioiden välisiä sopimuksia. Niiden toimijoita ovat itsenäiset kansakunnat, joiden suojelua haavoittuvaiset ihmiset tarvitsevat. Kansainvälisten sopimusten perusvire onkin kommunitaristinen sikäli, että yksilön oikeuksien toteutuminen riippuu valtioista eikä siksi saa uhata yhteiskuntajärjestystä.⁴⁵ Tämä näkyy myös edellä mainitussa perustelussa EIS:n oikeuksien rajoittamiselle. Myös Saksan vaikutusvaltaisessa perusoikeusjärjestelmässä yksilön autonomian nähdään toteutuvan vain yhteisön osana ja ihmisarvo on absoluuttinen ja loukkaamaton juuri suojeltavan yksilön elämän arvona, ei klassisen liberalismien tapaan arvona, jonka aktiivinen yksilö itse antaa elämälleen.⁴⁶

Kysymys siitä, onko yksilöllä vapaus päättää itse oman elämänsä ja sen lopun arvokkuudesta, nousi EIT:lle tapauksessa *Pretty v. UK*, jossa pitkälle edennyt motoneuronista tautia sairastava ja pian kuolemassa oleva, mutta henkisesti täysivaltainen rouva *Pretty* vaati saada päättää elämänsä. Itsemurha ei ole rikos Yhdistyneessä kuning-

43 Ks. tämän teoksen johdanto.

44 Maritain 1949, VII; 1998, 83–84; Haesaert 1947, 89–90; Evans 1952, 171–174; Etzioni 2010; Woodcock 2006, 260; ks. myös tämän teoksen johdanto.

45 Urueña 2012, 99–113.

46 McCrudden 2008, 699–702.

gaskunnassa, mutta taudin halvaannuttama Pretty tarvitsi apua tehdäksään itsemurhan. Itsemurhassa avustaminen on Yhdistyneessä kuningaskunnassa kriminalisoitu murhana, joten syyttäjällä oli oikeus ja mahdollisesti velvollisuuskin nostaa syyte Prettyn avustajaa vastaan. Pretty vaati siis periaatteessa itsemääräämisoikeutta vapautena valita, milloin ja miten hän kuolee, mutta juridinen kysymys nousi siitä, onko hänellä oikeudellista toimivaltaa vaatia syytesuojaa avustajalleen, jota tarvitsi vapautensa toteuttamiseen.⁴⁷

Klassisen liberalismiin näkökulmasta on Prettyn itsensä päätettävissä, mikä on hänelle arvokas tapa elää ja kuolla, ja avun antaminen ja vastaanottaminen keskinäisestä sopimuksesta kuuluu yksilönvapauden alueeseen. Yksilöllä on myös yksinoikeus päättää oikeuksiansa käytöstä, ja siten Prettyn pitäisi voida päättää, ettei hänen avustajaansa jälkeinpäin syytetä avunannosta itsemurhassa. Kantilaisen liberalismiin vapauden alueelle ei kuulu lupa tappaa ihmisiä, ei edes itseään, eikä siten myöskään lupa auttaa tappamisessa. Koska moraalinen velvoittavuus on objektiivinen, syyttäjän on myös suojeltava Prettyn oikeuksia tämän tahdosta riippumatta. Kommunismien vaikutukset näkyvät enemmän kysymyksessä oikeuksien rajoittamisesta, mutta jo määritettäessä oikeuden aluetta on mietittävä merkitystä koko yhteiskunnan kannalta. Jos yhteiskunta sallisi itsemurhan, voisi yksilöllä hyvin olla myös oikeus saada apua itsemurhassa, ja jos ei sallisi, niin yksilöllä ei myöskään olisi toimivaltaa kieltää avustajan syyttämistä itsemurhassa avustamisesta.

EIT katsoi tapauksessa *Pretty v. UK* ihmisen luovuttamaton oikeuden elämään vaativan elämän suojelemista myös yksilön omia toimia vastaan.⁴⁸ EIT rakensi tapauksessa kuitenkin yksityiselämän suojan (8 artikla) tulkintansa siten, että sen taustalta on oletettava löytyvän henkilökohtaisen autonomian periaate. EIT esitti henkilökohtaisen autonomian klassisen liberalismiin doktriinia mukailleen vapautena tehdä omaa elämäänsä ja sen laatua ja tapaa koskevia valintoja, vaikka muut pitäisivät niitä yksilölle itselleen haital-

47 *Pretty v Director of Public Prosecutions and Secretary of State for the Home Department* (2001) UKHL 61; ks. myös Tiensuu 2015, 253–254.

48 *Pretty v. United Kingdom*, 39 kohta; McCrudden 2008, 702.

lisina.⁴⁹ EIT tulkitsee Prettyn vaatimusta, ettei hänen avustajaansa syytetä, hieman epäintuitiivisesti positiivisena velvoitteena, joka vaatii valtiolta toimia, mutta katsoi silti Yhdistyneen kuningaskunnan kieltäytyessään täyttämästä tätä vaatimusta rajoittaneen Prettyn autonomiaa. Siten henkilön toimivalta vaatia syytesuojaa häntä itsemurhassa avustavalle henkilölle kuului yksityiselämän suojan alueeseen.⁵⁰

Itsemääräämisoikeuden alue EIT:n oikeuskäytännössä

Vaikka yksilön itsemääräämisoikeudella ei aineellisena oikeutena ole perustavaa asemaa EIS:n taustalla, sillä on proseduraalista merkitystä EIT:lle, koska EIT:n toiminta perustuu yksilön toimivaltaan käyttää ihmisoikeuksiaan. 13 artiklan mukaan sopimusvaltion viranomaiset ovat velvoitettuja tutkimaan epäillyt ihmisoikeusrikkomukset ja yksilö voi valittaa niistä kotimaisiin tuomioistuimiin. Käytettyään kotimaiset valitustiensä loppuun yksilö voi valittaa EIT:een viranomaisen, yleensä tuomioistuimen, ratkaisusta. Tästä syystä myös sopimusrikkeestä on aina syytettynä valtio, vaikka valtio voi rikkoa sopimusta myös epäonnistumalla yksilön ihmisoikeuksien suojelussa muiden yksityisten tahojen niihin kohdistamalta uhalta.⁵¹ Valituksen saatuaan EIT kuitenkin saattaa tutkia ja ratkaista tapauksen, vaikka valittaja luopuisi siitä.⁵² Yksilön oikeutta käyttää oikeuksiaan rajoittaa myös ihmisoikeuksien luovuttamattomuus.

EIS sisältää myös sellaisia vapausoikeuksia kuin yksityiselämän suoja, omatunnonvapaus sekä henkilökohtainen vapaus ja ruumiillinen koskemattomuus, jotka periaatteessa antavat yksilölle itsemääräämisoikeuden määritelmien mukaisia vapauksia. Niistä voi EIT:n

49 Pretty v. United Kingdom, 61 & 62 kohta; Haas v. Switzerland (2011) 31322/07, 16, 52 & 53 kohta; ks myös Dworkin 1978, 82; Klatt 2008, 10–11.

50 Pretty v. United Kingdom, 51–56 kohdat.

51 Esim. Osman v. UK (1998) 87/1997/871/1083, 116 kohta; N.A. v. Finland (2020) 25244/18, 73 kohta; Eweida & others v. UK (2013), 91 kohta. Ks. Ebert & Sijniensky 2015; Walkila 2015, 214–215.

52 Esim. Tyrer v. United Kingdom (1978), 21 kohta.

käytännön mukaan seurata valtiolle velvoitteita sekä kunnioittaa niitä eli olla puuttumatta yksilön vapauteen että suojata niitä eli turvata vapauksien toteutuminen aktiivisin toimin.⁵³ EIT soveltaa samoja tulkintaperiaatteita molemmankinlaisiin velvoitteisiin.⁵⁴ Riippuu kuitenkin tulkintatavasta, kuinka itsenäisen aseman oikeudet antavat yksilölle, ja seuraavaksi analysoimme tapaa, millä EIT on tulkinnut niitä tapauksen *Pretty v. UK* jälkeisessä itsemääräämisoikeuskäytännössään.

EIT on todennut, ettei EIS:n 8 artiklan yksityiselämän suoja ole tyhjentävästi määriteltävissä, mutta siihen kuuluu muun muassa henkilökohtainen elämä ja kehitys, identiteetti, fyysinen ja henkinen koskemattomuus, sekä läheiset suhteet muihin ihmisiin.⁵⁵ Tapauksen *Pretty v. UK* jälkeisessä oikeuskäytännössään EIT on perustellut henkilökohtaisen autonomian periaatteella yksityiselämän suojan alueelle kuuluvan esimerkiksi transsukupuolisen henkilön vapauden päättää omasta sukupuolisesta identiteetistään⁵⁶ sekä toimivallan vaihtaa rekisteröityä sukupuoltaan⁵⁷ tai nimeään⁵⁸ uuden sukupuolensa mukaiseksi. Se on katsonut yksityiselämän itsemääräämisoikeuden alueelle kuuluvan myös vapauden päättää, tuleeko vanhemmaksi, ja siihen liittyen naisen vapauden päättää munasoluistaan kehitettyjen alkioiden käytöstä⁵⁹ sekä osin myös synnytyspaikastaan.⁶⁰ EIT on käyttänyt henkilökohtaisen autonomian periaatetta myös perustellessaan yksityiselämän suojan kattavan yksilön toimivallan päättää henkilökohtaisista tiedoistaan, etenkin vaatia,

53 EIS art. 1; esim. *Leyla Sahin v. Turkey* (2005) 44774/98, 106 kohta; *Eweida & others v. UK* (2013) 48420/10, 59842/10, 51671/10, 36516/10 60 kohta.

54 Esim. *Von Hannover v. Germany* (no. 2) (2012) 40660/08 60641/08, 99 kohta; *Van Kück v. Germany* (2003) 35968/97, 71 kohta.

55 *Von Hannover v. Germany* (no. 2) (2012), 95 kohta; *Niemitz v. Germany* (1992) 13710/88, 29 kohta; *Laskey, Jaggard & Brown v. the United Kingdom* (1997) 21627/93, 21628/93, 21974/93, 35 kohta; *Schalk and Kopf v. Austria* (2010) 30141/04, 91–95 kohdat.

56 *Van Kück v. Germany* (2003), 69 & 73 kohdat. *A.P., Garçon & Nicot v. France* (2017), 79885/12, 52471/13 and 52596/13, 93 kohta.

57 *Goodwin v. UK* (2002), 28957/95, 90 kohta; *Hämäläinen v. Suomi* (2014) 37359/09.

58 *S.V. v. Italy* (2018) 55216/08. 57 & 58 kohta.

59 *Parrillo v. Italy* (2015) 46470/11, 117, 118, 153 & 159 kohta.

60 *Dubská and Krejzová v. Czech Republic* (2016) 28859/11 ja 28473/12, 163 kohta.

ettei niitä kerätä tai julkaista tai että ne hävitetään.⁶¹ Lisäksi yksityiselämän suojan alueeseen perinteisesti kuuluneen täysi-ikäisten henkilöiden vastavuoroisen oikeuden päättää keskinäisestä seksuaalisesta kanssakäymisestäään⁶² EIT on yhdistänyt henkilökohtaisen autonomian periaatteeseen.⁶³ Kaikissa tapauksissa EIT on yksityiselämän suojan aluetta määrittäessään soveltanut henkilökohtaisen autonomian periaatetta *Pretty v. UK* valitsemansa klassisen liberalismin itsemääräämisoikeuskäsityksen mukaisesti laajana ja kaikille kuuluvana.

5 artiklan oikeuteen vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen EIT liitti itsemääräämisoikeuden vuonna 2012 tapauksessa *Plesó v. Hungary*. Tapauksessa valittajana oli syrjäytynyt nuori mies, joka oli määrätty hänen äitinsä ja psykiatrin vaatimuksesta vasten tahtoaan psykiatriseen laitoshoitoon, koska ”oli mahdollista, että hänen käyttäytymisensä muuttuisi vaaralliseksi”.⁶⁴ Oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen suojaa henkilön ruumiillista koskemattomuutta ja henkilökohtaista vapautta, mitä lääketieteellinen hoito saattaa rajoittaa⁶⁵ ja laitoshoidon lisäksi rajoittaa. Tapauksessa *Pretty v. UK* valitsemaansa klassisen liberalismin itsemääräämisoikeuskäsitystä seuraten EIT totesi, ettei yksilön hyvinvoinnin parantaminen ole riittävä syy pakottaa tätä hoitoon. Jopa sairaalla ja vajaakykyisellä henkilöllä on ”luovuttamaton itsemääräämisoikeus”, johon kuuluu toimivalta määrätä itseensä kohdistuvista hoitotoimenpiteistä ja erityisesti kieltäytyä niistä eli ”oikeus olla sairas”.⁶⁶

Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden (9 artikla) ydinalueeseen kuuluu yksilön vapaus harjoittaa ja ilmaista vakauksensa, joiden moneuden suvaitsemista pidetään demokraattiselle yhteiskunnalle tärkeänä,⁶⁷ sekä yksilön negatiivinen vapaus sisäiseen

61 Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi (2017) 931/13, 129, 136 & 137 kohta; *S. & Marper v. UK* (2008) 30562/04 ja 30566/04.

62 *Dudgeon v. UK* (1981) 7525/76, 86–97 kohdat.

63 *M.C. v. Bulgaria* (2004) 39272/98, 180–187 kohdat; ks. myös tämä teoksen luku 9.

64 *Plesó v. Hungary* (2012) 41242/08, 17 kohta.

65 *Esim. V.C. v. Slovakia* (2011) 18968/07.

66 *Plesó v. Hungary*, kohdat 63–66; *Mill* 1977, 223.

67 *Kokkinakis v. Greece* (1993) 14307/88, 31 kohta.

vakaumukseen tai vakaumuksettomuuteen, joka suojaa ennen kaikkea yksilön sisäistä ajatusmaailmaa ulkopuoliselta indoktrinaatiolta.⁶⁸ EIS:n 1 pöytäkirjan 2 artikla, joka on 9 artiklan erityissäännös, suojaa vanhempien vapautta päättää lastensa uskonnollisesta ja aatteellisesta kasvatuksesta ja opetuksesta. Vuonna 2007 EIT totesi sen alueeseen kuuluvan myös vanhempien autonomian suojella lastaan indoktrinoivalta tai käännyttävältä uskonnonopetukselta, tulkiten autonomiaa jälleen klassisen liberalismiin käsityksen mukaisesti.⁶⁹

1 pöytäkirjan 2 artiklan ollessa 9 artiklan erityissäännös EIT ei ole luonut itsemääräämisoikeuden alueita, jotka eivät palautuisi yhteen artiklaan. Miksei yksityiselämän suojan alueella löydetty henkilökohtaisen autonomian periaate vaikuttaisi myös hoidosta kieltäytymispäätöksen taustalla? Plesóssa tunnustettu ”oikeus olla sairas” näyttäisi liittyvän Prettyssa löydettyyn oikeuteen päättää, miten elää, ja siihen liittyvään ”oikeuteen kuolla”, mutta EIT ei Plesóssa edes mainitse Prettyä. Tämä johtuu siitä, että EIT palauttaa oikeuden olla sairas 5 artiklan henkilökohtaiseen vapauteen ja oikeuden päättää, miten elää, 8 artiklan yksityiselämän suojaan. Tämä johtuu siitä, ettei EIT ylipäätään muodosta oikeuksien alueita artikloiden yhteisvaikutuksena.

Vaikka EIT on sanonut, että EIS:ta pitää tarkastella kokonaisuutena,⁷⁰ tämä tarkoittaa vain sitä, ettei artikloita tulkita keskenään ristiriitaisesti. Vaikka tapauksessa vedottaisiin moneen eri oikeuteen, EIT tarkastelee yksi kerrallaan, onko niiden suojaamia intressejä tai toimintoja rajoitettu, eli muodostaa kullekin niistä erillisen alueen. Konkurenssitilanteessa EIT soveltaa yleensä vain yhtä artiklaa.⁷¹ Se tarkastelee artikloita yhdessä lähinnä silloin, kun toinen niistä on

68 Murdoch 2012, 18–19.

69 Folgerø & others v. Norway (2007) 15472/02, 54 kohta; Lautsi & others v. Italy (2011) 30814/06, 59–62 kohdat. ”Vanhemman autonomiasta”, ks. Meyer v. Nebraska, 262 U.S. 390 (U.S. 1923); Keegan v. Ireland (1994) Series A no. 290; K & T v. Finland (2001) 25702/94.

70 Stec & others v. UK, tutkittavaksiottamispäätös (2005) 65731/01 65900/01, 48 kohta; Pretty v. United Kingdom (2001), 54 kohta; Haas v. Switzerland (2011), 54 kohta.

71 Mutta ks. M.C. v. Bulgaria (2004). EIT:n tulkintakäytännöstä, ks. esim. Dembour 2015.

14 artikla, jolla nimenomaisesti on oikeusvaikutuksia vain yhdessä toisten artiklojen kanssa.⁷² 14 artikla turvaa muiden artiklojen yhdenvertaisen soveltamisen, ja sitä sovelletaan vain, kun toista artiklaa ei ole suoraan rikottu.⁷³ Siten siitä ei myöskään synny aineellista oikeutta, joka ei olisi täysin palautettavissa tähän toiseen artiklaan, eikä se laajenna sen alaa.⁷⁴

Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen EIS:ssa

Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen eri itsemääräämisoikeuskäsityksissä ja EIT:n doktriinissa

EIT on tunnistanut monien intressien ja toimintojen kuuluvan alueeseen, jota suojaa itsemääräämisoikeus. Ihmisoikeuden varmasti turvaamana perusoikeuden vähimmäistasona voidaan kuitenkin varsinaisesti pitää sitä tasoa, jolla jäsenvaltio ei voi oikeutta laillisesti rajoittaa, eikä pelkkä oikeuden alueelle kuulumisen takaa rajoittamattomuutta.

Jos itsemääräämisoikeus olisi koko EIS:n taustaperiaate, sitä olisi vaikea rajoittaa, mutta kuten aiemmin totesin, se ei ole sitä. Toisaalta EIT on ratkaisukäytännössään tulkinnut itsemääräämisoikeuden aluetta klassisen liberalismien käsityksen mukaan,⁷⁵ ja klassisessa liberalismissa ainoa syy rajoittaa yksilön itseään koskevia valintoja oikeudellisesti ovat muiden vastaavat vapaudet⁷⁶ tai muille aiheutuva merkittävä vahinko.⁷⁷ Jos EIT tulkitsisi myös itsemääräämisoikeuden rajoittamista klassisen liberalismien mukaisesti, Prettyyn oikeutta päättää elämänsä voitaisiin rajoittaa oikeudellisesti korkeintaan sillä perusteella, että nimenomaisesti hänen itsemurhastaan seuraisi muille, esimerkiksi omaisille tai velkojille⁷⁸, liian merkittävää haittaa.

⁷² Eweida & others v. UK (2013), 85 kohta.

⁷³ Esim. Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. UK (1985), 70–83 kohdat.

⁷⁴ Dembour 2015, 115.

⁷⁵ Ks. myös Lohmus 2015.

⁷⁶ Sieyès 1789, 22; Jennings 1992, 842–843.

⁷⁷ Mill 1977, 223–226.

⁷⁸ Mts. 280–281.

Sitä ei voitaisi rajoittaa siksi, että Pretty tai joku muu on kykenemätön valitsemaan hyvin – esimerkiksi siksi, että avustetun itsemurhan ollessa sallittu voitaisiin mentaalisesti heikompi henkilö painostaa itsemurhaan.

Kantilaisessa liberalismissa yksilön valinnanvapautta rajoittavat yleiset moraalisäännöt ja ihmisarvo. Hänen oikeutensa eivät ole yksinkertaisesti hänen käytettävissään hänen niin halutessaan, vaan ne ovat hyviä syitä rajoittaa hänen toimiaan myös häntä itseään kohtaan. Itsemurha ei ylipäätään kuulu yksilön vapauden alueelle, mutta tämä voitaisiin ilmaista myös rajoituksena siten, että yksilön itsemääräämisoikeutta rajoittaa hänen luovuttamaton oikeutensa elämään yksinkertaisena hengissäpysymisenä.⁷⁹

Ihmisoikeuksien luovuttamattomuus antaa syyn rajoittaa yksilön vapautta päättää asioistaan myös kommunitarismissa. Maritain argumentoi myös, että vaikka ihmisillä on kaikkialla samat ihmisoikeudet, on yhteiskuntien voitava rajoittaa oikeuksien käyttöä toisten henkilöiden vastaavien oikeuksien lisäksi yhteisön edun ja sen jäsenten ihmisarvoisen elämän suojelemiseksi.⁸⁰ Kommunitaristisesti toimiva EIT jättäisi pääsääntöisesti sopimuspuolen ratkaistavaksi, voidaanko oikeuden alueeseen kuuluvia toimintoja rajoittaa lailla.

EIT:n tulkintadoktriiniin vaikuttavat eurooppalaiset perusoikeusjärjestelmät suhtautuvat ihmisoikeuksien rajoittamiseen usein kommunitaristisesti. Esimerkiksi vaikutusvaltaisen Saksan perustuslain 2 artikla turvaa jokaiselle vapaan henkilökohtaisen kehityksen niissä rajoissa, joissa se ei riko muiden oikeuksia, perustuslaillista järjestystä tai moraalilakia. Jos ainoa rajoittamisen peruste olisivat muiden oikeudet, se vastaisi klassisen liberalisminkin doktriinia. Perustus- ja moraalilaki antavat kuitenkin saksalaisessa yhteiskunnassa määrittäneitä ja juuri sille historiallisista syistä tärkeitä perusteita yksilönvapauden rajoittamiseen. Saksan perusoikeusjärjestelmässä yksilönvapautta onkin voitu rajoittaa laajalti yhteisön edun ja kommunitaristisen ihmisarvon käsityksen perusteella,

79 Tiensuu 2015, 270–271.

80 Maritain 1998, 101–103.

mikä on yleistä myös muussa länsieurooppalaisessa perusoikeuskäytännössä.⁸¹

EIS nimenomaisesti sallii sopimusvaltion rajoittaa oikeuksia lailla yleisen moraalin tai yhteiskunnan edun takia. Esittelin aiemmin hyväksyttäviä perusteita, joilla jäsenvaltio voi rajoittaa EIS:n suojaamia oikeuksia. EIT:n käytännössä on kaksi perusoikeuksien vähimmäistason muodostamiselle ongelmallista piirrettä:

1. EIT ei yleensä epäile valtion esittämää hyväksyttävää perustetta rajoitukselle.⁸²
2. Rajoituksen välttämättömyyden ja suhteellisuuden arvioinnissa EIT antaa valtiolle yleensä toissijaisuusperiaatteen liittyvän harkintamarginaalin, jonka sisällä valtio voi ratkaista asian. Harkintamarginaalin merkitystä lisää EIT:n doktriini, jonka mukaan se, että yksi valtio pitää vapauden rajoittamista välttämättömänä, ei velvoita muita rajoittamaan sitä. Doktriinia voidaan perustella sillä, että ihmisoikeuksien tarkoitus on taata vapauksien vähimmäistaso, ei estää niiden korkeampaa suojaa. Käytännössä se kuitenkin mahdollistaa oikeuden vähimmäissuojan alentamisen sallimalla sellaisen toiminnan estämisen, minkä estäminen ei ole ollut välttämätöntä muissa sopimusvaltioissa tai edes rajoittavassa valtiossa itsessään.⁸³

Nämä piirteet näkyvät myös EIT:n ratkaisussa tapauksessa *Pretty v. UK*. Muodostettuaan itsemääräämisoikeuden yksityiselämän suojan alueeseen kuuluvana oikeutena valita, miten elää ja kuolee, EIT katsoi, että haavoittuvaisten henkilöiden elämän suojeleminen antoi hyväksyttävän perusteen rajoittaa tätä oikeutta ja että on valtion harkintamarginaalissa punnita vastakkain oikeuden rajoittamista ja yhteisön intressin suojelemista. Siten valtio voi harkintansa mukaan

81 McCrudden 2008, 702–706.

82 Kilkelly 2001, 30.

83 Ks. harkintamarginaalidoktriinin vahvistanut tapaus *Handyside v. UK* (1976) 5493/72, 48–50, 54–58 kohdat; myös Marshall 2008, 42–44.

joko kieltää tai sallia itsemurhassa avustamisen, kunhan tekee sen lailla ja selvästi.⁸⁴ Lisäksi se, että EIT katsoi Prettyn vaatineen valtiolta positiivista tointa pyytäessään syyttäjää olemaan syyttämättä avustajaansa, helpottaa rajoittamista: on helpompaa sallia valtion rajoittavan ihmisoikeutta oikeustoimin, jos oikeustoimien aloittaminen tulkitaan sen toimettomuudeksi.

Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen EIT:n oikeuskäytännössä

EIT on itsemääräämisoikeuden rajoittamista koskevassa oikeuskäytännössään jatkanut Prettysssä valitsemallaan linjalla: on valtion harjintamarginaalissa rajoittaa yksilön vapauden aluetta yleisen edun nimissä, ja yleistä etua osin määrittivät toisten, etenkin heikommassa asemassa olevien yksilöiden, oikeudet. Synnyttäjän oikeutta valita synnytyspaikkansa voi rajoittaa synnyttäjien ja lasten elämän suojelemiseksi,⁸⁵ ja naisen oikeutta luovuttaa munasoluistaan kehitettyjä alkioita tutkimukseen voi rajoittaa alkioden elämän suojelemiseksi,⁸⁶ mutta valtio voisi myös sallia molemmat.

Artiklasta 5 johdettua itsemääräämisoikeutta olisi Plesó v. Hungaryssa voitu rajoittaa myös yksilön omaan terveyteen ja elämään kohdistuvan intressin ja oikeuden perusteella, jos uhka terveydelle olisi osoitettu korrektissa oikeudellisessa prosessissa.⁸⁷ Yksilön oikeutta kieltää itseään koskevien tietojen julkaiseminen EIT punnitsee yleensä tietoja julkaisevan tahon sananvapautta vastaan, ja itsemääräämisoikeus tavallisesti väistyy, jos tiedoilla on merkitystä julkiselle keskustelulle.⁸⁸

Myös vakaumuksen ulkoisen ilmaisun rajoittamiselle on lukuisia hyväksyttäviä syitä, etenkin toisen henkilön sisäisen omatun-

84 Pretty v. United Kingdom, 70–74 kohdat; Gross v. Switzerland (2014) 67810/10, 68 & 69 kohta; ks. myös Merkouris 2012, 116–119.

85 Dubskaá and Krejzová v. Czech Republic (2016), 182 kohta.

86 Parrillo v. Italy (2015), 180, 188, & 197 kohta.

87 Plesó v. Hungary (2012), 66–69 kohdat.

88 Ks. Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi (2017), 167 & 168 kohta; Von Hannover (no. 2) (2012) 109–118 kohdat; Cuderc & hachette Filipacchi Associés v. France (2015) 40454/07, 98, 111–113 kohdat. Ks. myös Ruusunen v. Finland (2014) 73579/10, 49 kohta; M.L. & W.W. v. Germany (2018) 60798/10 65599/10.

nonvapauden puolustaminen käännytystä tai painostusta vastaan. Punninta jää valtion harkintamarginaaliin.⁸⁹ Kaikki syyt eivät käy: kohtuutonta rajoittamista on ollut sallia yrityksen kieltää työntekijältä ristin kantaminen kaulassa yrityksen imagon suojelemiseksi.⁹⁰ Kuitenkin olisi ollut oikeutettua sallia työnantajan rajoittaa työntekijän oikeutta ilmaista vakaumustaan työpaikallaan esimerkiksi työn tekemisen vaatimusten tai asiakkaiden tasa-arvoisen kohtelun perusteella.⁹¹

Edellä mainituissa tapauksissa EIT on soveltanut itsemääräämisoikeuden alueeseen kuuluvien toimintojen rajoittamisessa kommu-nitaristista itsemääräämisoikeuskäsitystä ainakin kolmella tavalla. Ensinnäkin oikeuden laajakin rajoittaminen voidaan perustella yhteisön yleisellä edulla. Toiseksi yleisenä etuna pidetään heikom-massa asemassa olevien yksilöiden suojelemista heidän omilta va-linnoiltaan. Kolmanneksi yhteisöllä on laaja valtuus itse määrittää yleinen etu.

Itsemääräämisoikeuden kunnioittamisella on kuitenkin ollut vahva suojaja joillakin henkilökohtaisten tietojen yksityisyyden, sisäi-sen vakaumuksen sekä erityisesti oman identiteetin ja seksuaalisuu-den alueilla. Harkintamarginaalin rajat ylitettiin tiedollisen itsemää-räämisoikeuden rajoittamisessa, kun viranomaisen keräsi DNA-näyt-teet kaikilta, jopa alaikäisiltä, rikosepäilyiltä ja säilytti myös syytteistä vapautettujen epäiltyjen näytteet pysyvästi eli ilman vanhenemisai-kaa.⁹² Vapautta sisäiseen vakaumukseen uskonnollista indoktrinaa-tiota vastaan taas rajoitettiin liikaa, kun vanhemmille tehtiin vaikeaksi ottaa lapsi pois vakaumuksellisesta uskonnonopetuksesta.⁹³

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kohtuuttomana rajoittami-sena on 1980-luvulta saakka pidetty yksilöiden yksityisen, suostu-

89 Murphy v. Ireland (2003) 44179/98, 65–82 kohdat; Leyla Sahin v. Turkey (2005), 119–122, 159 kohdat; S.A.S. v. France (2014) 43835/11, 155–162 kohdat; Dogru and Kervanci v. France (2008) 31645/04 27058/05; Aktas v. France (2009) 43563/08; Dahlab v. Switzerland (2001) 42393/98.

90 Eweida and others v. UK (2013), 94 kohta.

91 Eweida and others v. UK, 99–101, 106, ja 109–110 kohdat; Pichon and Sajous v. France (2001) 49853/99.

92 S. and Marper v. UK, 119–126 kohdat.

93 Folgerø and others v. Norway (2007).

muksellisen seksuaalisen kanssakäymisen kriminalisointia,⁹⁴ paitsi jos sitä on voitu uskottavasti pitää vaarallisena osallistujille, jolloin sitä voitu rajoittaa yksilön oman ihmisarvon suojelemiseksi.⁹⁵ Tämä käy yhteen paitsi kommunitaristisen myös ja etenkin kantilaisen itsemääräämisoikeuden käsityksen kanssa. EIT ei ole kuitenkaan kehittänyt kantilaiseen itsemääräämisoikeuskäsitykseen perustuvaa seksuaalisen ja sukupuolisen itsemääräämisoikeuden doktriinia eteenpäin, vaan on juuri tällä alueella kääntynyt kohti klassista liberalismia.⁹⁶

Kenties kiinnostavammin tapauksessa *M.C. v. Bulgaria* valtion katsottiin rikkoneen yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta, kun se ei ole tutkinut raiskausepäilyä, koska valitus perustui vain suostumuksen puutteelle eikä väkivallalle tai sillä uhkaamiselle.⁹⁷ EIT on sittemmin tuominnut muitakin maita siitä, ettei raiskausta ole tutkittu suostumuksen puutteen perusteella, yleensä uhrin ollessa haavoittuvaisessa asemassa.⁹⁸ Tämän voisi ajatella määrättävän yksilön seksuaaliselle itsemääräämisoikeudelle vähimmäistason, johon kuuluu vahvasti suojattu vapaus päättää itse seksuaalisesta kanssakäymisestään sekä toimivalta antaa muille suostumus seksiaktiin tai aloittaa oikeustoimia näitä vastaan, jos yksilö ei ole suostumustaan antanut. Vahvasti velvoittavina on pidetty myös transsukupuolisen henkilön oikeutta sukupuolenkorjausleikkaukseen,⁹⁹ sukupuolen vahvistamiseen ilman sterilisoivaa hoitoa¹⁰⁰ ja nimen vaihtamiseen uuden sukupuolen mukaiseksi sukupuolenkorjaushoidon aikana.¹⁰¹ Yksilön vapaudella päättää sukupuoli-identiteetistään on siis vähimmäistaso, joka asettaa valtiolle jopa positiivisia velvoitteita.

94 *Dudgeon v. UK* (1981); *Norris v. Ireland*, (1988) 10581/83; *ADT v. UK* (2000) 35765/97.

95 *Laskey, Jaggard & Brown v. UK* (1997).

96 *Löhmus* 2008, 29–33.

97 *M.C. v. Bulgaria* (2004).

98 Ks. Alaattinoglu, Kainulainen & Niemi 2020, 21–24.

99 *Van Kück v. Germany* (2003), 81–85 kohdat.

100 *A.P., Garçon & Nicot v. France* (2017), 93 & 135 kohta.

101 *S.V. v. Italy* (2018) 55216/08, 69–74 kohdat.

Marginaalinen muttei merkityksetön itsemääräämisoikeus

EIT on oikeuskäytännössään näyttänyt ymmärtävän itsemääräämisoikeuden yleensä klassisen liberalismiin käsitykseen mukaisesti. Se on osoittanut useiden itsemääräämisoikeuteen kuuluvien vapauksien olevan johdettavissa EIS:n yksittäisistä artikloista. Artiklat eivät muodosta yhtä itsemääräämisoikeuden aluetta, vaan esimerkiksi oikeuden kieltäytyä hoidosta ja vapauden sisäiseen vakaumukseen. Itsemääräämisoikeuden rajoittamiskäytäntöä puolestaan voi sanoa ohjaavan enimmäkseen kommunitaristinen tulkinta ihmisarvosta siten, että rajoittamisen yleinen peruste on yhteisön ja sen jäsenten suojeleminen, ja EIT jättää valtiolle laajan harkintamarginaalin itse päättää, milloin itsemääräämisoikeuksien alueille kuuluvien toimintojen rajoittaminen on yhteiskunnalle välttämätöntä. Ongelmallista tässä on se, että jos valtio voi tavallisella lainsäädännöllään poistaa ihmisoikeuden suojan, se ei muodosta sellaista perusoikeuksien minimitasoa, jonka toteuttamista valtiolta voitaisiin vaatia.¹⁰² Tällöin itsemääräämisoikeus on olemassa vain valtion harkintamarginaalissa.

Kiinnostava poikkeus on henkilökohtaisen autonomian periaate. EIT:n voidaan nähdä perustelleen yksityiselämän suojaa henkilökohtaisella autonomialla, ei toisin päin. Tällä näyttää olleen merkitystä: periaatteella on lyhyessä ajassa perusteltu suojaa monille eri yksityiselämään liittyville toiminnoille ja intresseille. Samalla ainakin oikeudet sukupuoliseen identiteettiin ja omasta sukupuolielämästä päättämiseen näyttävät vahvistuneen, kun niitä on alettu tarkastella itsemääräämisoikeuskysymyksinä. Oikeus sukupuoliseen identiteettiin on yksilön kannalta vahvemmin suojattu, kun sen katsotaan perustuvan yksilön oikeuteen valita identiteettinsä, kuin jos valtion vain tulisi suojata yksilön ulkoa määritettyä sukupuolista identiteettiä. Myös oikeus omaan sukupuolielämään on laajemmin ja vahvemmin suojattu, kun se ymmärretään yksilön oikeutena harjoittaa suostumuksellisia seksuaalisia suhteita ja vain suostumuksellisia seksuaalisuhteita eikä valtion velvollisuutena suojella yksilöä tietyiltä

102 Ihmisoikeusfilosofien harmiksi, ks. esim. Kateb 2011, 29.

seksuaalisilta toiminnoilta. Erityisesti itsemääräämisoikeusnäkökulma näyttää johtaneen EIT:n vaatimaan raiskausepäilyjen tutkimista pelkästään suostumuksen puutteen perusteella jo ennen Istanbulin sopimuksen¹⁰³ laatimista saati ratifiointia, ja vaikkei useimmissa Euroopan maissa ole käytössä suostumusperusteinen raiskauslaki. Siten EIT:n itsemääräämisoikeuskäytännön voidaan nähdä henkilökohtaisen, ja erityisesti seksuaalisen ja sukupuolisen autonomian alueella joiltain osin laajentaneen EIS:n yksityiselämän suojan ydin-alueetta, jolla valtio ei saa vapautta rajoittaa.

Lähteet

- Adams, Samuel (1772) The Rights of the Colonists. The Report of the Committee of Correspondence to the Boston Town Meeting, Nov. 20, 1772. Julkaistu alkup. 1906 *Old South Leaflets* 7:173, 417–428.
- Adams, Willi Paul (2001) *The First American Constitutions: Republican Ideology and the Making of the State Constitutions in the Revolutionary Era. Expanded edition*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Alaattinoglu, Daniela, Heini Kainulainen & Johanna Niemi (2020) *Raiskausrikosten eteneminen rikosprosessissa*. Oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto.
- Alexy, Robert (2003) Constitutional Rights, Balancing, and Rationality. *Ratio Juris* 16, 131–140.
- Alexy, Robert (2004) Discourse Theory and Fundamental Rights. Teoksessa Agustín Menéndez & Erik Eriksen (toim.) *Fundamental Rights through Discourse. On Robert Alexy's Legal Theory. European and Theoretical Perspectives*. Oslo: ARENA, 35–51.
- Anderson, Joel (2014) Regimes of Autonomy. *Ethical Theory and Moral Practice* 17, 355–368.
- Cameron, Charles M. & Lewis A. Kornhauser (2012) Modeling Collegial Courts (3): Adjudication Equilibria (Revised). *NYU School of Law, Public Law Research Paper No. 12–52*.
- Dahlberg, Maija & Mirjami Paso (2020) Kansallisen lainsäädännön ihmisoikeus-sopimuksen ja unionin oikeuden tavoitteellinen tulkinta – mikä muuttuu? *Lakimies* 7–8/2020, 925–953.
- Dembour, Marie-Benedicte (2015) *When Humans Become Migrants. Study of the European Court of Human Rights with an inter-American counterpoint*. Oxford: Oxford University Press.
- Diggelmann, Oliver & Maria Nicole Cleis (2014) How the right to privacy became a human right. *Human Rights Law Review* 14:3, 441–458.
- Dworkin, Ronald (1978) *Taking Rights Seriously. New Impression with a Reply to Critics*. Lontoo: Duckworth.
- Ebert, Franz Christian & Romina I. Sijniensky (2015) Preventing violations of the right to life in the European and the Inter-American human rights systems: from Osman test to a coherent doctrine on risk prevention? *Human Rights Law Review* 15:2, 343–368.
- Evans, Joseph W. (1952) Jacques Maritain's personalism. *The Review of Politics* 14:2, 166–177.
- Etzioni, Amitai (2010) The Normativity of Human Rights is Self-Evident *Human Rights Quarterly* 32:1, 187–197.

103 CETS (2011) No.210.

- Gerards, Janneke & Hanneke Senden (2009) The structure of fundamental rights and the European Court of Human Rights. *International Journal of Constitutional Law* 7:4, 619–653.
- Glendon, Mary Ann (2001) *A World Made New: Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*. New York: Random House.
- Grayson J. C. (1980) The civic militia in the county of Holland, 1560–81: Politics and Public Order in the Dutch Revolt. *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 95. Haag: Martinus Nijhoff, 35–63.
- Haesaert, Jean (1947) Reflections on Some Declarations of Human Rights. Teoksessa UNESCO (toim.) *Human Rights: Comments and Interpretations*, 85–93.
- Hathaway, Oona & Scott Shapiro (2017) *The Internationalists: How a Radical Plan to Outlaw War Remade the World*. New York: Simon & Schuster.
- Hautamäki, Veli-Pekka (2011) Perusoikeuden ydinalue argumenttina. *Lakimies* 1/2011, 82–98.
- Helander, Merike (2012) Päihdeongelmaisen odottavan äidin itsemääräämisoikeus vai lapsen etu. Teoksessa Raimo Lahti (toim.) *Biolaäketiede, tutkimus ja oikeus*. Helsinki: Forum Iuris, 61–100.
- Henry, Patrick (1929) Virginia Resolves on the Stamp Act. Teoksessa Samuel Eliot Morison (toim.) *Sources and documents illustrating the American revolution, 1764–1788: and the formation of the Federal Constitution*. Oxford University Press, 17–18 (alkup. 1765).
- Hidén, Mikael (1980) *Perusoikeudet Hallitusmuodon II luvussa*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja (alkup. 1971).
- Jennings, Jeremy (1992) The Déclaration des droits de l’homme et du citoyen and Its Critics in France. Reaction and Idéologie. *The Historical Journal* 35:4, 839–859.
- Kant, Immanuel (2016) *Käytännöllisen järjen kritiikki*. Suom. Markus Nikkarla. Helsinki: Gaudeamus.
- Kanter, Stephen (2006) The Griswold diagrams: toward a unified theory of constitutional rights. *Cardozo Law Review* 28:2, 623–713.
- Kateb, George (2011) *Human Dignity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kelsen, Hans (1949) *General Theory of Law and State*. Engl. A. Wedberg, Cambridge MA: Harvard University Press.
- Kilkelly, Ursula (2001) *The Right to Respect for Private and Family Life: A Guide to the Implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights*. Council of Europe Human Rights Handbooks no. 1. Strasbourg: Council of Europe.
- Korpisaari, Päivi & Olli Pitkänen & Eija Warma (2018) *Uusi tietosuojalainsäädäntö*. Helsinki: Alma Talent.
- La Torre, Massimo (2018) Human rights: existential, not metaphysical. *Ratio Juris* 31:2, 183–195.
- Lavrysen, Laurens (2014) The Scope of Rights and the Scope of Obligations: Positive Obligations. Teoksessa Janneke Gerards & Eva Brems (toim.) *Shaping Rights in the ECHR: the Role of the European Court of Human Rights in Determining the Scope of Human Rights*, 162–182.
- Letsas, George (2010) Strasbourg’s interpretive ethic: lessons for the international lawyer. *The European Journal of International Law* 21:3, 509–541.
- Letsas, George (2014) The Scope and Balancing of Rights: Diagnostic or Constitutive? Teoksessa Janneke Gerards & Eva Brems (toim.) *Shaping Rights in the ECHR: the Role of the European Court of Human Rights in Determining the Scope of Human Rights*, 38–64.
- Lewis, Penney (2007) *Assisted Dying & Legal Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Löhmus, Katri (2015) *Caring Autonomy. European Human Rights Law and the Challenge of Individualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lukes, Steven (1993) ‘Five Fables About Human Rights.’ Teoksessa Stephen Shute & Susan Hurley (toim.) *On Human Rights. The Oxford Amnesty Lectures 1993*. Oxford: Oxford University Press, 19–40.
- MacCallum, Gerald C. Jr. (1967) Negative and positive freedom. *The Philosophical Review* 76:3, 312–334.

- Madison, John (1789) at the first session of the first Federal Congress (June 8 1789), *Annals of the Congress: debates and proceedings, 1789–1824*, Vol 1, 448–459. Saatavilla verkossa <https://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=llac&fileName=001/llac001.db&recNum=225> (haettu 9.12.2022).
- Maritain, Jacques (1949) Introduction. Teoksessa UNESCO (toim.) *Human Rights: Comments and Interpretations*, I–IX.
- Maritain, Jacques (1998) *Man and the State*. Washington: The Catholic University Press of America (alkup. 1951).
- Marshall, Jill (2008) *Personal Freedom Through Human Rights Law? Autonomy, Identity and Integrity under the European Convention on Human Rights*. Leiden: Brill.
- McCrudden, Christopher (2008) Human dignity and judicial interpretation of human rights. *European Journal of International Human Rights* 19:4, 655–724.
- Merkouris, Panos (2012) Assisted Suicide in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: a Matter of Life and Death. Teoksessa Stefania Negri (toim.) *Self-Determination, Dignity and End-of-life Care: Regulating Advance Directives in International and Comparative Perspective*. Leiden: Brill | Nijhoff, 107–126.
- Mill, John Stuart (1977) On Liberty. Teoksessa J. S. Mill & J. M. Robson (toim.) *The Collected Works of, Volume XVIII: Essays on Politics and Society*. Toronto: University of Toronto Press, Routledge & Kegan Paul, s. 213–310 (alkup. 1859).
- Munro, Bradley R. (2003) The Universal Declaration of Human Rights, Maritain, and the Universality of Human Rights. Teoksessa William Sweet (toim.) *Philosophical Theory and the Universal Declaration of Human Rights*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Murdoch, Jim (2012) *Protecting the Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion under the European Convention on Human Rights*. Council of Europe human rights handbooks. Strasbourg: Council of Europe.
- Neuvonen, Riku & Pauli Rautiainen (2013) Perusoikeuskonkurrenssi Suomen perusoikeusjärjestelmässä. *Lakimies* 6/2013, 1011–1031.
- Neuvonen, Riku & Pauli Rautiainen (2015) Perusoikeuksien tunnistaminen ja niiden sisällön määrittelyminen Suomen perusoikeusjärjestelmässä. *Lakimies* 1/2015, 28–53.
- Nieminen, Liisa (2013) *Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe*. Helsinki: Talentum.
- Piha, Otava (2018) Transsukupuoliset – nyky-Suomen pakkoautetut. *Oikeus* 47, 416–438.
- Pound, Roscoe (1910) Law in books and law in action. *American Law Review* 44, 12–36.
- Prokhovnik, Raia (2004) *Spinoza and Republicanism*. Lontoo: Palgrave-Macmillan.
- Pöyhönen, Juha (2003) *Uusi varallisuusoikeus*. 2. painos. Helsinki: Talentum.
- Rakove, Jack N. (1997) Original meanings. Politics and ideas in the making of constitution. New York: Vintage books.
- Rautiainen, Pauli (2007) *Taiteen vapaus perusoikeutena*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta, tutkimusyksikön julkaisuja no. 33.
- Rautiainen, Pauli (2017) Sosiaaliset oikeudet ihmisoikeuksina. Teoksessa Eeva Nykänen, Laura Kalliomaa-Puha & Matti Ylönen (toim.) *Sosiaaliset oikeudet: näkökulmia perustaan ja toteutumiseen*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 23–39.
- Rousseau, Jean-Jacques (1764) Lettres écrites de la montagne. Teoksessa *Collection complète des œuvres*, Genève, 1780–1789, vol. 6, in-4°, verkossa www.rousseauonline.ch.
- Rousseau, Jean-Jacques (1998) *Yhteiskuntasopimuksesta eli valtio-oikeuden johtavat aatteet*, suom. J.V. Lehtonen, Hämeenlinna: Karisto [1. painos 1918].
- Scheinin, Martin (2012) Perusoikeuskonfliktit. Teoksessa Tuuli Heinonen & Juha Lavapuro (toim.) *Oikeuskulttuurin eurooppalaistuminen. Ihmisoikeuksien murroksesta kansainväliseen vuorovaikutukseen*. Vantaa: Suomalainen lakimiesyhdistys, 125–141.
- Sieyès, Abbé de (1789) *Préliminaire de la Constitution Française: Reconnaissance et Exposition Raisonnée des Droits de l'Homme et du Citoyen*. Pariisi: Baudouin, imprimeur de l'Assemblée Nationale.
- Tiensuu, Paul (2015) Whose right to what life? Assisted suicide and the right to life as a fundamental right. *Human Rights Law Review* 2, 251–281.

- Tiensuu, Paul (2019) Oikeuksien ja demokraattisen kamppailun suhteesta. Teoksessa Maija Aalto-Heinilä & Visa Kurki (toim.) *Mitä oikeudet ovat? Filosofian ja oikeustieteen näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 172–185.
- Urueña, Rene (2012) *No Citizens Here: Global Subjects and Participation in International Law*. Leiden: Koninklijke Brill NV.
- Waldron, Jeremy (2006) The rule of international law. *Harvard Journal of Law & Public Policy* 30:1, 15–30.
- Walén, Laura (2007) Ambiguity of the embryo protection in the human rights and biomedicine convention: experiences from the nordic countries. *European Journal of Health Law* 14:2, 131–148.
- Walkila, Sonya (2015) *Horizontal Effect of Fundamental Rights. Contributing to the 'Primacy, Unity and Effectiveness of European Union Law'*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Wilson, James (1787) Speech of James Wilson (October 6 1787). Teoksessa Ralph Ketcham (toim.) (1986/2003) *Anti-Federalist papers*. New York: Signet Classics (Penguin books), 181–187.
- Woodcock, Andrew (2006) Jacques Maritain, natural law and the universal declaration of human rights. *Journal of the History of International Law* 8, 245–266.